

Spis treści

IV RAŠTO IR KNYGOS ISTORIJA

- 1 Od pisma klinowego do alfabetu.....6
- 2 Seniausios Lietuvos knygos8
- 3 Pirmosios Lietuvos mokyklos 10
- 4 Drukowana ksiązka zmienia świat 12
- 5 Pirmosios knygos lietuvių kalba 14
- 6 Lietuvos mokslo židinyš 16
- 7 Istorija prabyła lietuviškai 18

- **Ważne. Zapamiętaj!**..... 20
- **Historia aktywnie.** Jak samemu zrobić papier i atrament? 22
- **Historia aktywnie.** Sporządzamy kod QR 24
- **Historia aktywnie.** Historie moich rzeczy 26
- **Wiem, umiem, potrafię**..... 28

V MENO KŪRINIAI – SVARBI LIETUVOS ISTORIJS DALIS

- + 1 Podróż po historii sztuki 32
- 2 Plyta po plytos – šv. Onos bažnyčia 34
- 3 Valdovų rūmuose suskamba pirmoji opera 36
- 4 Vilniaus Šv. Petro ir Povilo bažnyčia 38
- 5 Meistras Laurynas ir Vilniaus katedra 40
- 6 „Amerika pirtyje“ 42
- 7 M. K. Čiurlionis – dailininkas ir kompozitorius 44
- 8 J. Zikaras – „Laisvės“ paminklo kūrėjas 46
- 9 Dainos vienija Baltijos šalis 48
- 10 Kaip muzika padėjo griauti blogio imperiją? 50

- **Ważne. Zapamiętaj!**..... 52
- **Historia aktywnie.** Teatr – sposób poznawania historii 54
- **Historia aktywnie.** Robimy układankę historyczną..... 56
- **Wiem, umiem, potrafię**..... 58

VI KITOKIA ISTORIJA

- 1 Zwierzęta – świadkowie życia codziennego ludzi 62
- 2 Jak rośliny zmieniały odżywianie ludzi?..... 64
- 3 Nieodłączne towarzyski ludzi – choroby i epidemie 66
- 4 Kto wymyślił igrzyska olimpijskie? 68
- + 5 Kada Lietuva pradėjo sportuoti? 70
- 6 Podróż po historii mody 72
- 7 Tautinis kostiumas – Lietuvos simbolis 74
- 8 Historia gier i zabawek 76
- + 9 Od wymiany rzeczy do wirtualnej waluty 78
- + 10 Od sań do samolotu 80
- 11 Przesłanie artystów litewskich do świata 82

- **Ważne. Zapamiętaj!**..... 84
- **Istorija aktyviai.** Žaidžiame lietuviškąjį ritinį ... 86
- **Historia aktywnie.** Święto z historią w tle 88
- **Historia aktywnie.** Podwórko naszej szkoły oczami archeologów 90
- **Wiem, umiem, potrafię**..... 92

- Indeks postaci i pojęć 94
- Źródła pisane 95
- Źródła ilustracji 96

RAŠTO IR KNYGOS ISTORIJA

Pažvelk į Vilniaus universiteto bibliotekos duris. Jose galima išskaityti žodžius: „Broliai seserys, imkit mane ir skaitykit.“ Šie Martyno Mažvydo žodžiai užrašyti 1547 m. išleistoje pirmojoje knygoje lietuvių kalba. Iki šių dienų išliko tik du šios knygos egzemplioriai. Vieną jų galite pamatyti Vilniaus universiteto bibliotekoje.

Šiame skyriuje sužinosi:

Kaip atsirado ir buvo tobulinamas raštas?

Kodėl praeityje knygos buvo tausojamos?

Ko mokėsi pirmųjų mokyklų mokiniai?

Ką svarbaus išrado Johanas Gutenbergas?

Kodėl pirmoji knyga lietuvių kalba atspausdinta svetur?

Kada Lietuvoje įkurtas pirmasis universitetas?

Kas pirmasis lietuvių kalba parašė Lietuvos istoriją?

Taip pat:

Mokysiesi pasigaminti popieriaus ir rašalo.

Kursi istorijos QR kodą.

Tirsi buityje tave supančių daiktų istoriją.

Žymūs LDK valdovai, didikai ir dvasininkai prisidėjo prie mūsų šalies kultūros ir mokslo puoselėjimo.

Gėrybių nešėjai aitvarai iš senovės lietuvių mitų.

Žymios Lietuvos kultūros istorijos asmenybės.

1 Vilniaus universiteto bibliotekos paminklinės durys. Skulptorius Jonas Meškelevičius.

2 Vilniaus universiteto matematikos ir informatikos fakulteto mokslininkų sukonstruoti lietuviškai kalbantys robotai humanoidai Ažuolas ir Liepa.

Pirmosios knygos lietuvių kalba – M. Mažvydo ir M. Daukšos „Katekizmai“.

Šalies mokslui ir kultūrai itin svarbių Karaliaučiaus ir Vilniaus universitetų atvaizdai.

3 Knyga iš XVI a. Lietuvos ir Lenkijos valdovo Žygimanto Augusto bibliotekos.

Od pisma klinowego do alfabetu

Spróbuj sobie wyobrazić, jak wyglądałoby nasze życie bez pisma. W jaki sposób trzeba byłoby przekazywać sobie nawzajem wiedzę? Pismo jest jednym z największych osiągnięć ludzkości wszechczasów. Dzięki wynalezieniu pisma wszystko, co ludzie wymyślili, zbudowali, poznali, można zapisywać.

1 Droga pisma od cywilizacji Sumeru do Cesarstwa Rzymskiego.

Sumerowie wynajdują pismo

W czasach prehistorycznych język i pamięć były głównymi sposobami przechowywania i dzielenia się informacją. Próbowano też przekazywać ją znakami: węzełkami, nacięciami, rysunkami.

Drogę do powstania pisma utorowały pierwsze cywilizacje starożytne. Duże wspólnoty ludzi musiały wiedzieć, ile mają zapasów i towarów, jakie roboty należy wykonać. Powstała 6 tys. lat temu w międzyrzeczu Tygrysu i Eufratu (ob. Irak) cywilizacja Sumeru używała najstarszego w dziejach ludzkości pisma. Z początku były to rysunki wyciskane trzcinowymi patykami w mokrej glinie. Zapelnione tabliczki suszono na słońcu lub wypalano.

Z czasem pismo stawało się prostsze. Zamiast obrazków zaczęto wyciskać kreskowane kliny. Kilka klinów stanowiło sylabę lub słowo. Takie pismo nazywamy **klinowym**.

Święte znaki

Pismo cywilizacji starożytnego Egiptu nazywano świętymi znakami – **hieroglifami**. Z początku pismo składało się z prostych rysunków przedmiotów i żywych istot. Żeby można było zapisywać imiona i pojęcia,

zaczęto oznaczać rysunkami nie tylko słowa, ale też sylaby i litery. Ich pisanie i czytanie nie było łatwe, dlatego pismo stale doskonalono i upraszczano. Kiedy te cywilizacje upadły, pismo sumeryjskie, i egipskie uległo zapomnieniu. Dopiero dwa wieki temu uczonym udało się je odczytać i odtworzyć.

Alfabet – wynalazek Fenicjan

Pierwszy **alfabet** wymyślili ponad 3 tys. lat temu zamieszkujący wschodnie wybrzeże Morza Śródziemnego Fenicjanie. Zaczęli oni zapisywać słowa literami. Choć alfabet fenicki nie miał samogłosek, taki sposób pisania był o wiele prostszy i szybszy niż klinowy i hieroglificzny. Później alfabet przejęli i dodali doń samogłoski starożytni Grecy. Od nich zapożyczyli go i jeszcze bardziej udoskonaili starożytni Rzymianie.

Kiedy Rzym stał się cesarstwem, alfabet łaciński rozpowszechnił się szeroko wśród podbitych przezeń ludów. W średniowieczu utrzymał się ostatecznie w większej części Europy. Z biegiem czasu alfabet łaciński wraz z chrześcijaństwem przejęło wiele ludów w Europie, w tym też Litwini.

30-4 tys. lat p.n.e.

Prehistoria – przekazywanie informacji przy pomocy rysunków i przedmiotów

3500 lat p.n.e.

Starożytność – pismo klinowe Sumerów

3200 lat p.n.e.

Hieroglify starożytnego Egiptu

1200-900 lat p.n.e.

Fenicjanie wynajdują, a starożytni Grecy udoskonalają alfabet

2 Rozwój pisma od prehistorycznych rysunków do alfabetu.

3 Tak wygląda czytanie tekstu pisanego brajlem.

L. Braille – wynalazca pisma dla ociemniałych

Francuz Louis Braille wskutek wypadku w ojcowskim warsztacie stracił wzrok. Ucząc się w specjalnej szkole młodzieńcowi udało się stworzyć pismo czytelne dla ociemniałych i niedowidzących. W 1837 r. w Paryżu wydrukowano pierwszą książkę pismem Braille'a (brajlem). Obecnie na całym świecie jest wykorzystywana zasada pisma Braille'a – kombinacje wypukłych punkcików. Każda kombinacja oznacza określoną literę. Ociemniali i niedowidzący czytają tekst dotykając go koniuszkami palców.

ABC

Alfabet (abecadło) – zbiór znaków określających samogłoski i spółgłoski.

Hieroglify – znaki pisma Egipcjan, Chińczyków i Japończyków oznaczające słowa, sylaby lub litery.

Pismo klinowe – pismo stworzone przez starożytnych Sumerów, w którym znak oznacza słowo lub sylabę.

4 Aparat telegraficzny i alfabet S. Morse'a.

S. Morse – wynalazca telegrafu

Żyjący w XIX w. Amerykanin Samuel Morse wynalazł pierwszy system łączności elektrycznej – telegraf. Używany w nim alfabet Morse'a składa się z kombinacji długich i krótkich znaków – kropek i kresek, które można przesyłać przy pomocy aparatu telegraficznego, nadajnika radiowego, stukania w ścianę czy nawet mrugania światłami samochodowymi. Z alfabetu Morse'a do dziś korzystają wojskowi. Jest on niezastąpiony, kiedy zawodzą współczesne środki łączności.

?

1. Opowiedz, jak pojawiło się pismo.
2. Skorzystaj z 1, 2 i opowiedz, jak się zmieniało i doskonalono pismo.
3. Dlaczego wynalezienie pisma jest jednym z największych osiągnięć ludzkości?
4. Znajdźcie w internecie alfabety Braille'a i Morse'a. Zapiszcie nimi wybraną strofkę hymnu narodowego.
5. Podyskutujcie, jak mogłoby wyglądać pismo, które ludzkość stworzy w przyszłości.

Ważne. Zapamiętaj!

1 Od pisma klinowego do alfabetu

- Najstarsze pismo w dziejach ludzkości pojawiło się w cywilizacji Sumerów. Było to pismo klinowe.
- Pismo cywilizacji starożytnego Egiptu składało się z hieroglifów.
- Alfabet wymyślili zamieszkujący wybrzeże Morza Śródziemnego Fenicjanie.
- Alfabet fenicki udoskonalili starożytni Grecy i Rzymianie.

2 Najstarsze księgi na Litwie

- W średniowieczu w Wielkim Księstwie Litewskim pisano po łacinie, niemiecku i rusku.
- W języku litewskim mówiono, ale nie pisano.
- Rękopiśmienne księgi przepisywali na papierze lub pergaminie bracia zakonni.
- Sporządzenie książki kosztowało wiele pracy i czasu, dlatego ceniono je wysoko.

3 Pierwsze szkoły na Litwie

- W średniowiecznej Europie szkoły otwierano przy kościołach i klasztorach.
- Pierwsze szkoły na Litwie pojawiły się wraz z chrześcijaństwem.
- Pierwsza wzmianka w źródle pisany o szkole przy katedrze wileńskiej pochodzi z 1397 r.
- Inaczej niż w średniowiecznej Europie, na Litwie długo nie było szkoły głównej – uniwersytetu.

4 Drukowana książka zmienia świat

- W połowie XV w. rewolucję w wydawaniu książek spowodowało wynalezienie druku przez J. Gutenberga.
- Pierwszą książką wydaną w drukarni Gutenberga była Biblia.
- Pionierem druku książek na Litwie był Franciszek Skaryna.
- Drukowane książki stały się bardziej dostępne, co zachęcało ludzi do nauki, powodowało szybszą wymianę wiedzy i idei.

5 Pierwsze książki w języku litewskim

- „Katechizm” M. Mažvydasa był pierwszą książką w języku litewskim.
- Została ona wydrukowana w 1547 r. w stolicy protestanckiego Księstwa Pruskiego Królewcu.
- Dużą część Prus nazywano Litwą Mniejszą. Większość jej mieszkańców było Litwinami.
- Pierwsze książki w języku litewskim w Wielkim Księstwie Litewskim przygotował M. Daukša.

6 Ognisko nauki na Litwie

- Niektóre szkoły średniowiecznej Europy wyrosły na pierwsze uniwersytety.
- W 1579 r. ufundowany został pierwszy w WKL Uniwersytet Wileński. Był to pierwszy i najstarszy uniwersytet na Litwie.
- Uniwersytet Wileński jest głównym ośrodkiem nauki i kultury Państwa Litewskiego.
- Prace jego profesorów rozślawiają Litwę w całej Europie.

7 Historia przemówiła po litewsku

- Maciej Strykowski napisał w XVI w. w języku polskim pierwszą historię Litwy.
- Na początku XIX w. ważną rolę w oświacie na Litwie odegrali profesorowie Uniwersytetu Wileńskiego i szlachta żmudzka.
- Na Żmudzi Dionizas Poška założył jedno z pierwszych muzeów na Litwie – Baublis.
- Historyk S. Daukantas napisał pierwszą historię Litwy w języku litewskim.

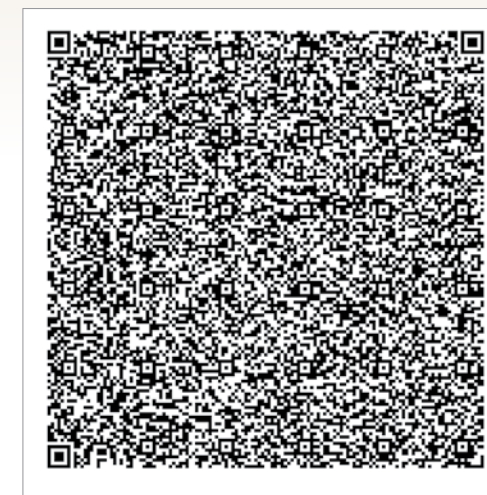
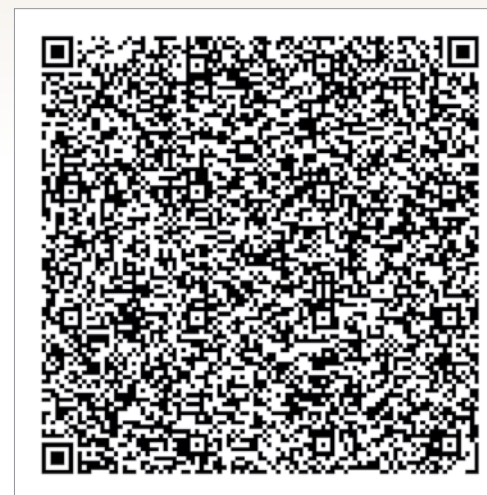
Historia aktywnie

Sporządzamy kod QR

Dzisiejszego świata nie da się wyobrazić bez technologii cyfrowych. Informację cyfrową można uzyskać na różne sposoby. Jednym z nich jest kod QR (ang. *QR Code* – kod szybkiej odpowiedzi). Jest to znak wizualny, z wyglądu chaotyczne skupisko kwadracików, w którym zakodowana jest pewna informacja. Można ją rozszyfrować w jednej chwili. Wystarczy mieć inteligentne urządzenie i aplikację do odczytywania kodów. Kod QR może zawierać informację tekstową lub obrazkową bądź służyć jako link do określonej strony internetowej. Ta technologia czyni proces uczenia się ciekawszym, bardziej twórczym i interaktywnym. Można np. wzbogacić treść lekcji, posłużyć się nią w muzeum czy na wycieczce, przy pracy nad projektami. Spróbuj sporządzić kod QR na temat historyczny i podziel się wynikami z klasą.

1 Odczytywanie kodu QR przy pomocy inteligentnego telefonu.

2 Kody o tematyce historycznej sporządzone przez uczniów Progimnazjum im. Antanasa Vienuolisa w Wilnie Austęję, Karolisa, Ievę i Ignasa.

23 Kolejność czynności

1. Zastanów się, na jaki temat historyczny będzie kod QR.
2. Wybierz rodzaj kodu: informacja tekstowa, zdjęcie, plik audio lub wideo, link do strony internetowej i in.
3. Starannie dobierz informację, jaką wykorzystasz w kodzie. Sprawdź w kilku źródłach, czy jest wiarygodna.
4. W okienku wyszukiwarki internetowej wpisz „Generator kodu QR”. Jeżeli korzystasz z dodatków do aplikacji w telefonie komórkowym, to samo wpisz w „Google Play” lub „App Store”.
5. Wybierz link, który ci się wydaje najbardziej odpowiedni, poradź się dorosłych. Nie zapomnij, że strony tworzenia kodu QR są bezpłatne i płatne.
6. Wybierz stronę internetową, zbadaj możliwości sporządzania kodu QR, przeczytaj porady, jak należy to czynić. Proponowane są zwykle następujące kroki:
 - a) wybrać typ kodu;
 - b) umieścić informację w odpowiednim okienku;
 - c) wybrać ramkę kodu (nie na wszystkich stronach);
 - d) sporządzić kod;
 - e) ściągnąć kod.Niektóre strony wymagają rejestracji, inne nie. Masz prawo wyboru.
7. Kiedy ściągniesz kod, możesz go zachować w smartfonie lub wydrukować.
8. Przeszykuj krótką prezentację kodu QR: do kogo jest adresowany, jaką informację zawiera, jak poszło jego tworzenie.

?

1. ○ Zbadaj kod QR z dowolnej dziedziny. Opowiedz, czego nowego zeń się dowiedziałeś.
2. ☹ Zapoznaj się z możliwościami tworzenia kodów QR, utóż listę wybranych stron lub aplikacji i zaprezentuj ją w klasie.
3. ● Jaki, twoim zdaniem, kod najbardziej nadaje się do nauki historii?
4. 👥 Zgodnie z opisem czynności sporządźcie kod QR o tematyce historycznej.
5. 👥 Porównajcie sporządzone przez siebie kody. Omówcie ich zalety i wady.

Wiem, umiem, potrafię

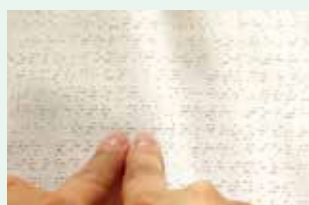
Główne pojęcia

1 Objaśnij te pojęcia.

Hieroglify	Alfabet	Brajl	Pismo klinowe
Jezuici	Pergamin	Inkunabuł	Uniwersytet

Stosuję wiedzę i umiejętności

2 Zbadaj ilustracje.

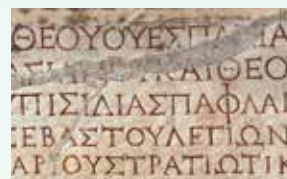
A

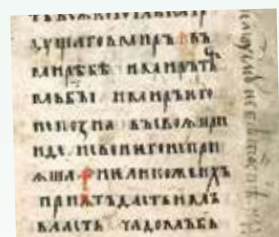
B

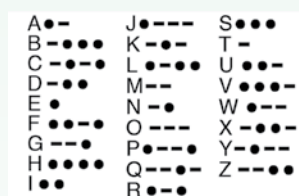
C

D

E

F

1. Jak nazywamy rodzaje pisma widoczne na ilustracjach?
2. Ponumeruj je w porządku od najstarszego do najmłodszego.
3. Przypisz rodzaje pisma właściwym epokom.
4. Dla kogo przeznaczone jest pismo **A** i **F**? Jakie postaci historyczne były ich autorami?

3 Znajdź w tych twierdzeniach błędy i popraw je.

1. Najstarsze w dziejach ludzkości pismo zwane hieroglifami było używane przez Fenicjan.
2. Pierwsze rękopiśmienne książki w WKL były pisane po łacinie, rusku i litewsku.
3. Pierwsze szkoły na Litwie pojawiły się w czasach pogańskich. Zakładano je na zamkach władców.
4. Pierwszą w WKL drukowaną książkę wydał w 1822 r. w Królewcu Franciszek Gutenberg.
5. Drukowany w 1547 r. w Wilnie „Katechizm” Martynasa Daukšy był pierwszą książką wydaną po litewsku.
6. W 1579 r. w stolicy WKL Trokach otwarto pierwszą w kraju wyższą uczelnię – Kolegium Wileńskie.
7. Pierwszą historię Litwy w języku litewskim napisał w XIX w. historyk Maciej Strykowski.

Postaci historyczne

4 Rozpoznaj te postaci i wskaż, czym zasłynęły w historii.

A

B

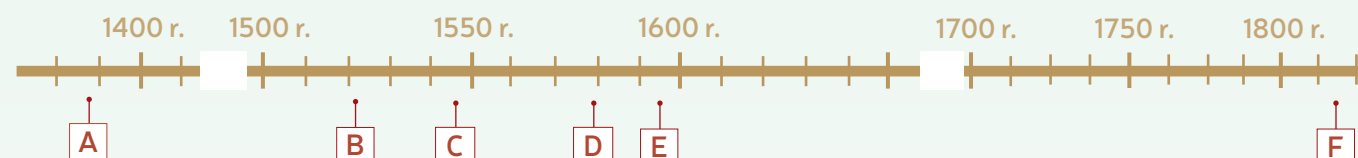

C

Orientuję się w czasie historycznym

5 Która litera na wstędze czasowej czemu odpowiada?

1. „Katechizm” M. Mažvydasa.
2. „Katechizm” M. Daukšy.
3. F. Skaryna drukuje w WKL swoją pierwszą książkę.
4. Założenie Uniwersytetu Wileńskiego.
5. S. Daukantas pisze pierwszą historię Litwy w języku litewskim.
6. Założenie pierwszej szkoły w WKL.

Sprawdź się

Teraz możesz wymienić lub objaśnić:

	Tak	Częściowo	Nie	
dłaczego pismo jest uważane za jedno z największych osiągnięć ludzkości;	●	●	●	s. 6-7
w jakim języku pisano pierwsze w WKL listy i dokumenty;	●	●	●	s. 8-9
kiedy na Litwie pojawiły się pierwsze szkoły;	●	●	●	s. 10-11
jak drukowane książki zmieniły świat;	●	●	●	s. 12-13
kto był autorem pierwszych książek w języku litewskim;	●	●	●	s. 14-15
dłaczego otwarcie Uniwersytetu Wileńskiego było dla Litwy bardzo ważne;	●	●	●	s. 16-17
kto był autorem pierwszej historii Litwy.	●	●	●	s. 18-19